

ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОГО ТОВАРИСТВА ДИТЯЧИХ ЛІКАРІВ

В.Г. МАЙДАННИК, Н.О. КУНДІНА

У ЦЬОМУ році виповнюється 100 років від дня створення Київського товариства дитячих лікарів. Воно належить до числа найстаріших медичних товариств нашої країни.

Дане повідомлення не є спеціальним медико-історичним дослідженням. Його скромною метою було уточнити і нагадати деякі факти з історії створення і становлення Київського товариства дитячих лікарів, а також віддати данину вдячної пам'яті ряду його крупних активних діячів.

Звернемося до створення товариства і початкового етапу його роботи. Отже, 12 січня 1899 року ініціативна група вчених медичного факультету Київського університету Св. Володимира звернулася до Медичного департаменту Міністерства внутрішніх справ з проханням про відкриття Київського товариства дитячих лікарів. Цю ініціативну групу очолив приват-доцент І.В. Троїцький. Серед 15 членів-засновників були відомі лікарі-педіатри та акушери-гінекологи Е.Г. Сонгайло, О.З. Лазарев, А.Ф. Маньковський, Г.Ф. Пісемський, А.О. Карницький та ін.

Проект Статуту Київського товариства дитячих лікарів був затверджений 4 березня 1900 року і підписаний за Міністра Внутрішніх Справ Товаришем Міністра князем А. Оболенським, а також Віце-Директором Медичного департаменту Малиновським.

У затвердженому Статуті товариства перший параграф визначав його мету: „Київське товариство дитячих лікарів має метою слугувати успіхам педіатрії й товариському зближенню лікарів, котрі займаються цією галуззю медицини”.

Ця мета зумовила досить широке коло завдань, які були викладені у другому параграфі Статуту: „а) слідкувати за розвитком учення про дитячі хвороби і усього того, що стосується фізичного виховання дитини взагалі; б) звертати увагу на появу пошесних захворювань серед дитячого населення, указуючи способи і заходи щодо запобігання їх розповсюдженню; в) мати право входити у розгляд питань у межах своєї спеціальності, що пропонуються йому на обговорення різними адміністративними закладами, благодійними товариствами та ін.; г) прагнути до підтримки морального зв'язку між співчленами та іншими лікарями, оснований на принципах поваги до науки й до свого звання”.

За Статутом товариство складалося з дійсних членів, почесних, членів-кореспондентів та членів співробітників. Дійсним членом товариства міг бути „кожний лікар, котрий цікавиться успіхами педіатрії”, їх приймали за рекомендацією двох інших дійсних членів „шляхом закритого балотування, простою більшістю голосів”. Вони мали право голосу, зобов'язані були представити по одному примірнику своїх наукових праць до бібліотеки товариства і щороку вносити на витрати товариства 5 карбованців. У члени-кореспонденти приймали лікарів з інших міст та країн, „які повідомляли товариству свої спостереження та пошуки в галузі педіатрії”. Члени-кореспонденти могли бути присутніми на засіданнях, але без права голосу і без права обрання на посаду по товариству, вони звільнялися від будь-яких грошових внесків. Крім цього, вибиралися почесні члени товариства, „відомі своїми вченими працями в галузі педіатрії, виховання і взагалі у справі доглядання дітей, а також особи, що надавали великі послуги товариству, у досягненні зазначених Статутом цілей”. Статутом також було передбачено, що „особи, котрі не належали до со-словія лікарів, але брали участь у справах товариства своїми працями або коштами, називаються членами-співробітниками”.

Згідно зі Статутом було передбачено чергові, надзвичайні й річні збори товариства. Чергові засідання проводились не менше одного разу на місяць, за винятком літнього часу (від 15 травня по 15 вересня). Кожне засідання протоколювалося, і на черговому засіданні зачитувався й приймався протокол попереднього. Надзвичайні збори призначалися головою, у міру потреби, для вирішення невідкладних питань і господарчих справ товариства. На річних зборах розглядався річний звіт про діяльність товариства, звіт ревізійної комісії, обиралися почесні члени, члени ревізійної та редакційної комісії. Через кожні два роки на цих же зборах обирались члени правління товариства (голова, товариш його, секретар, казначей, бібліотекар).

5 квітня 1900 р. відбулися збори членів-засновників Київського товариства дитячих лікарів, на яких були присутні 13 членів. Перш за все збори обрали членів Правління. Вибраними виявилися: голова — І.В. Троїцький, товариш голови — Н.В. Михайлов, секретарі — О.З. Лазарев та А.О. Карницький, казначей — Ф.В. Черномор-Задержновський, бібліотекар — П.В. Віршах. Після обрання членів правління збори постановили: „висловити подяку своєму голові І.В. Троїцькому за ініціативу й ту енергію, з якою він підтримував і привів до здійснення думку про заснування Київського товариства дитячих лікарів”¹.

На зборах членів-засновників обговорювалося також питання про вибір приміщення для засідань товариства. Збори вирішили звернутися до Комітету товариства подання допомоги хворим дітям з проханням надати для засідань один із залів дитячої лікарні. Незабаром, 8 травня 1900 року була отримана відповідь, якою „... Комітет товариства подання допомоги хворим дітям має честь повідомити Правління Київського товариства дитячих лікарів, що, цілком співчуваючи майбутній науковій діяльності нового ученого товариства, він з повною готовністю надає для засідань товариства приміщення у дитячій лікарні...”². Надалі засідання товариства проводились у будинку дитячої амбулаторії, побудованому на благочинні кошти, за адресою Бульвар-но-Кудрявська вул., 20 (нині вул. Воробського).

29 вересня (субота) 1900 року відбулося перше на-укове засідання Київського товариства дитячих лікарів. У вступній доповіді І.В. Троїцький визначив цілі й завдання товариства, говорячи, „що суто наукові дослідження, теоретичні й практичні питання педіатрії повинні настільки ж складати предмет наших занять, наскільки й питання суспільного характеру, оскільки перші стосуються хворої дитини та індивідуальної її гігієни, а другі належать до захворюваності дитячого населення — соціальної його гігієни”³. Але І.В. Троїцький попереджав, що «... одного бажання та енергії окремих осіб не достатньо для успіху справи, якою б великою й почесною ця остання не була. Необхідний дружний, згідний союз... „

На першому науковому засіданні товариства була заслухана доповідь І.В. Троїцького „Сфігмографія у дітей”. І.В. Троїцький представив чудовий огляд літератури і власні дані (обстежено 150 дітей) з цього питання, виклав „сучасне вчення про пульс”, описав особливості пульсу і сфігмограми у здорових дітей, а також при різних патологічних станах. Завершуючи свою доповідь, І.В. Троїцький відмітив, що „суворо науково й точно обставлені спостереження патологічних випадків, безсумнівно, дадуть у розпорядження лікарю ряд важливих ознак для розпізнавання і передбачення як при хворобливих процесах, так і при клінічній картині порушення основних законів фізичного розвитку”. У дискусії взяли участь К.П. Суліма, Н.В. Михайлов, А.Ф. Мань-ковський.

На цьому ж засіданні А.О. Карницький виклав класифікацію й номенклатуру лейкоцитів у доповіді „Формені елементи крові здорових дітей”, а П.В. Баршах представив повідомлення „Два випадки тяжких явищ, викликаних вприскуванням антидифтерійної сироватки”, в якому навів статистику ускладнень при введенні антидифтерійної сироватки та їх клінічну характеристику. Згідно з представленими даними, упродовж 1895-1900 рр. ускладнення від застосування антидифтерійної сироватки були відмічені

від 6 до 19,8% випадків. Це повідомлення викликало активну дискусію (К.П. Суліма, Б.П. Войце-ховський, І.К. Шмуклер, А.З. Лазарев, Д.А. Абуладзе, В.М. Варшавський та ін.). Резюмуючи дебати з цього питання, І.В. Троїцький відмітив, що „головною причиною ускладнень є властивості сироватки, в якій міститься антитоксин”. Він приходить до висновку, що „найкраще було б, якщо б антитоксин був уже отриманий у чистому вигляді, щоб його можна було вприскувати у водному розчині”¹.

Уже перше наукове засідання показало великий інтерес лікарів до обговорення різних аспектів педіатрії, і тому товариство розгорнуло активну роботу. Засідання проводились майже щомісяця. Тематика їх була багатопрофільною. Діяльність товариства полягала у читанні доповідей та демонстрації хворих, а також у читанні доповідей двох вибраних товариством комісій, а саме: „комісії з молочного питання та комісії для розробки нормального типу літніх дитячих колоній”. Крім того, на одному з перших засідань була прийнята постанова, в якій зазначалося, що „читання критичних оглядів та рефератів з поточної літератури визнається не тільки бажаним, а й вважається однією з важливих сторін діяльності Товариства”. При цьому І.В. Троїцький висловив думку, що „критичні огляди повинні викладати тільки сучасний стан того чи іншого питання, оскільки останнє головним чином може цікавити практичного лікаря”. Необхідно підкреслити, що читання критичних оглядів літератури не було прийняте в інших наукових товариствах, й діяльність їх зводилась головним чином до читання доповідей, складених за особистими спостереженнями й досвідом.

На засіданнях товариства звичайно заслуховувались 1 -2 наукові доповіді й проводилось демонстрування хворих за темою доповідей чи з галузі казуїстики. Усього упродовж першого року діяльності товариства відбулося 9 наукових засідань, на яких, не рахуючи двох доповідей комісій, було заслухано 20 доповідей:

1. Карницький А.О. „Формені елементи крові здорових дітей”.
2. Троїцький І.В. „Сфігмографія у дітей”.
3. Баршах П.В. „Два випадки тяжких явищ, викликаних вприскуванням антидифтерійної сироватки”.
4. Лазарев А.З. „Молочне питання і стерилізація молока”.
5. Качковський П.Е. „Випадок torticollis».
6. Качковський П.Е. „Випадок природженої зябрової кістки”.
7. Войцеховський Б.П. „Випадок надмірного ожиріння у дитини 4,5 міс”
8. Войцеховський Б.П. „Випадок натуральної віспи у 3-денної дитини”.
9. Троїцький І.В. „Харчовий режим Київського літнього дитячого санаторію”.
10. Трофімов Н.П. „Аденоїди носоглоткового простору та їх лікування у дітей”.
11. Лазарев А.З. „Множинний неврит після черевного тифу”.
12. Равикович М.І. „Два випадки мікроцефалії з явищами ідіотизму в одній і тій же сім’ї”.
13. Черномор-Задерновський Ф.В. „Літні санаторії для вихованців середніх учбових закладів”.
14. Полтович К.Ц. „Гігієнічне та лікувальне значення механотерапії в дитячому віці”.
15. Качковський П.Е. „Про операцію Calot».
16. Бурчак Ф.С. „Фізична освіта дітей шкільного віку у літніх дитячих санаторіях”.
17. Полтович К.Ц. „Анатомо-фізіологічні основи механотерапії у дитячому віці”.
18. Лазарев А.З. „Випадок pubertas praesox».
19. Кобилянський М.К. „Київські молочні ферми і обов’язкові постанови про нагляд за ними”.
20. Лазарев А.З. „Дані до вирішення молочного питання”.

Наведений перелік доповідей характеризує наукову діяльність товариства у перший рік його роботи. При цьому слід відмітити одну цікаву й важливу особливість, а саме глибокий інтерес, з яким воно займалось переважно тими питаннями педіатрії, які мали широке суспільне значення. Оскільки Київське товариство дитячих лікарів від самого початку було просякнуте ідеєю зменшення дитячої захворюваності та смертності, то результатом цього була та увага, з якою товариство поставилося до питання про устрій літніх санаторіїв для дітей, до питання фізичного виховання дітей, нарешті, до питання штучного вигодовування дітей („молочне питання”). У своєму звіті про роботу товариства його секретар О.З. Лазарев відмічав, що „чим більше розвивається медицина, тим усе з більшою виразністю лікарі починають усвідомлювати, що боротьба з хворобами та смертністю дітей можлива й доцільна тільки на ґрунті широких громадських заходів”.

Упродовж другого року наукова діяльність товариства полягала у читанні доповідей, звітів про лікарські з'їзди, що мали відділи педіатрії, в демонструванні хворих, у роботі комісії з питань про раціональну постановку справи викладання гімнастики в учбових закладах. Було проведено 8 засідань товариства, на яких було зроблено 16 наступних повідомлень:

1. Дукельський В.Я. „Статистичні дані про частоту англійської хвороби серед амбулаторних хворих лікарні Товариства подання допомоги хворим дітям у м. Києві”.
2. Качковський П.Е. „Випадок великої гліоми у 1,5-річної дитини, оперованої зі сприятливим закінченням”.
3. Гаврилов П.І. „Демонстрація мікроскопічних препаратів названої пухлини”.
4. Де Лене А.С. „Про боротьбу з глухонімотою”.
5. Троїцький І.В. „Епідемія свинки серед вихованок пансіону графині Левашової”.
6. Лазарев А.З. „Випадок солітарного пагорбка у Варолиєвому мості”.
7. Баршах П.В. „Про введення викладання гігієни у найнижчих та середніх учбових закладах усіх відомств”.
8. Єремеев В.Г. „Відділ дитячих хвороб на з'їзді французьких лікарів у м. Нанті”.
9. Троїцький І.В. „Секція дитячих хвороб на VIII з'їзді Товариства Російських лікарів у пам'ять Н.І. Пирогова”.
10. Козловський М.М. „Про оперативне лікування часткових стафілом рогівки”.
11. Лазарев А.З. „Випадок рецидивуючої дифтерії зів”.
12. Клебанов Б.М. „Випадок meningitidis serosae».
13. Полтович К.Ц. „До питання про сучасні способи лікування розумово відсталих дітей”.
14. Троїцький І.В. «IV Італійський з'їзд дитячих лікарів” (Флоренція, 15-20 жовтня 1901 р.).
15. Бурчак Ф.С. „Шкільно-лікарська справа на VIII з'їзді Товариства Російських лікарів у пам'ять М.І. Пирогова”.
16. Бурчак Ф.С. „Шкільний лікар: його сучасне положення, мета і завдання”.

Слід відмітити той факт, що на засіданнях товариства, як і в перший рік свого існування, розглядалися питання педіатрії, що мають глибокий суспільний інтерес. До їх числа секретар товариства В.Г. Єремеев відносить „питання про боротьбу з глухонімотою, страшенним лихом, що уражує масу дітей і робить їх нещасними на усе життя; питання про лікування і догляд розумово відсталих дітей та ідіотів... Слід указати іще на порушене Товариством питання про введення викладання гігієни в учбових закладах і про положення шкільного лікаря”¹. Слід відмітити, що багато з розглядуваних питань є актуальними й нині.

Статутом було передбачено, що „результати своїх праць Товариство друкує чи в періодичних виданнях, чи окремими випусками під заголовком „Праці Київського товариства дитячих лікарів”. Проте в результаті розгляду цього питання було прийнято

рішення видавати матеріали засідань товариства у вигляді окремих випусків, оскільки умови, запропоновані редактором „Лікарняної газети Боткіна” з видання трудів товариства, виявилися не вигідними. Упродовж 1901-1902 рр. було видано 3 випуски трудів загальним обсягом 518 сторінок.

Товариство швидко росло. Вже наприкінці 1901 року до його складу, крім 15 членів-засновників, входили 24 дійсних члени. До моменту Перших річних зборів товариства (30 вересня 1901 р.) у списку було 55 дійсних членів, а ще через рік — 64, а також 3 члени-співробітники і один член-кореспондент (А.А. Кисель, Москва). Такий швидкий ріст свідчить як про потребу, яка відчувалася багатьма лікарями, у закладі спеціального товариства дитячих лікарів, так і симпатіях, яке нове товариство на перших же порах зустріло з боку лікарів.

Слід підкреслити, що наприкінці засідання Перших річних зборів товариства І.В. Троїцький запропонував обрати до Почесних членів товариства „великого Rudolf a Virchow'a, що нині святкує 80-річчя свого народження і зробив так багато в усіх галузях медичної науки, не виключаючи і педіатрію, що його по справедливості слід визнати обов'язковим Почесним Членом будь-якого ученого Товариства, якій би спеціальності воно не слугувало, якій би країні й народності воно не належало”, а також „батьків сучасної педіатрії в Старому Світі — Eduard'a Hensch'a і в Новому — Abraham'a Jacobi»¹. Одноголосне обрання названих осіб було зустрінуте дружними аплодисментами.

Почесним членам, обраним на річних зборах 30 вересня 1901 року, були відіслані від імені Правління листи відповідного змісту. Незабаром від обраних Почесних членів надійшли листи, в яких висловлювалася подяка з приводу обрання їх Почесними членами Київського товариства дитячих лікарів. Вельми примітними є слова А. Якобі: „Честь, яку Ви мені виявили, буде новим заохоченням продовжувати мої труди, спрямовані на те, щоб поставити педіатрію на належне їй по праву місце. Дійсно, педіатрія являє собою завершення раціональної практичної медицини. Потрібно, щоб кожний педіатр був загальним клініцистом раніше, ніж він підійде до наукових і практичних проблем педіатрії”².

Ще одним важливим аспектом діяльності товариства було формування бібліотеки, яка дозволила широкому колу лікарів знайомитися з останніми публікаціями в галузі охорони здоров'я дитячого населення. Упродовж першого року діяльності товариства бібліотекою було отримано 142 примірники книг, брошур, звітів, протоколів та трудів учених товариств. У обмін своїх „Трудів Київського товариства дитячих лікарів” товариством отримано звіти і протоколи від 12 медичних товариств. Упродовж другого року було отримано 117 найменувань різних видань, звіти та протоколи від 12 медичних товариств, а також періодичні журнали за поточний 1902 рік („Архів біологічних наук”, „Російський архів патології, клінічної медицини та бактеріології”, „Annales de medicine et chirurgie infantiles” та ін.).

Київське товариство дитячих лікарів уважно реагувало і на суспільно-професійні події. Так, на одному з засідань І.В. Троїцьким був прочитаний некролог професора Вепського університету von Widerhofer. На засіданні 25 лютого 1901 р., присвяченому пам'яті померлого 26 січня 1902р. професора Московського університету Н.Ф. Філатова, головою товариства І.В. Троїцьким, Ф.В. Черномор-Задерновським та членом-кореспондентом О.О. Киселем були зроблені повідомлення, в яких було окреслено світлий образ цього вченого і лікаря-педіатра, його незвичайні якості.

Закінчуючи цей короткий історичний огляд, слід визнати, що й нині зберігають актуальність слова О.З. Лазарева, висловлені у звіті секретаря товариства Першим річним зборам: „Повсякденне життя практичного лікаря проходить в обстановці, навряд чи здатній підтримувати той високий стан духу, який відчуває людина під час безкорисливого слугування ближньому. У наш вік влади заліза і золота, із сумом доводиться у цьому зізнатися, має частку правди варварське середньовічне прислів'я: homo homini

lupus, medicus medico lupior. Ненормальна постановка медичної допомоги, основана на законах жорсткої конкуренції та боротьби за існування, роз'єднує лікарів і значною мірою позбавляє змісту слово „товариш”, з яким ми за традицією звертаємося один до одного. Спільна безкорислива робота в наукових товариствах є тим цементом, який знову зв'язує нас. Під час цієї роботи, під час засідань ми живо відчуваємо, що ми дійсно товариші-співробітники, товариші-сорат-ники, які прагнуть однієї мети — наукової істини і пов'язаного з останньою суспільного блага”¹.

Незважаючи на вельми суттєві зміни життя та праці у нашій країні, появу нових завдань як у галузі наукових досліджень в педіатрії, так і у справі удосконалення педіатричних кадрів, продуктивний досвід минулого, у тому числі й нашого суспільства, зберігає своє значення. Про деякі факти та прикмети цього не дуже далекого минулого нам і хотілося згадати в інтересах сучасного і, можливо, майбутнього.